

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології та
перекладу
Івано-Франківського національного
технічного
університету нафти і газу*

ВЗАЄМОДІЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СТИЛІВ АВТОРА ТА ПЕРЕКЛАДАЧА У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Е. ХЕМІНГВЕЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В. МИТРОФАНОВА)

У перекладознавстві сфера художньої інтерпретації стоїть осторонь інших видів письмового перекладу (науково-технічного, офіційно-ділового, газетно-публіцистичного, військового), оскільки вона пов'язана з питаннями творчості, відтворення естетичної та поетикальної систем письменників, що, зрештою, спричиняє появу специфічних проблем, не притаманних іншим галузям теорії перекладу. Однією з таких є проблема взаємодії художньо-естетичних систем автора першотвору та перекладача. Оскільки це питання належить до ключових у художньому перекладі, воно потрапляло у фокус вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних теоретиків перекладу: Гачечиладзе Г.Р., Ковганюка С.П., Коптілова В.В., Кундзіча О.Л., Левого І., Рильського М.Т., Сдобнікова В.В. та Петрової О.В., Чуковського К.І., праці яких стали теоретичною платформою цього дослідження. Більшість з цих науковців прямо вказували на те, що художній переклад – це один із видів художньої творчості. «Результат його – творення нової художньої цінності іншою мовою, з якою переклад пов'язаний органічно і – що найголовніше – відзначається творчою індивідуальністю свого творця» [2, с. 102]. Перекладач виступає своєрідним співавтором письменника. Як зазначають Сдобніков В.В. та Петрова О.В., «щоб здійснювати художній переклад, перекладач сам повинен володіти літературним талантом, повинен володіти усім набором засобів виразності, тобто, по суті, бути письменником» [5, с. 407]. Ці науковці вказують, що «зіткнення двох творчих особистостей – автора і перекладача – це або співробітництво, або конфлікт» [5, с. 409]. В контексті цих висновків важливим залишається пошук шляхів уникнення творчого конфлікту та пошук засобів гармонізації естетично-стильових систем творчих індивідуальностей письменника та перекладача. Адже це є гарантією досягнення адекватності перекладу художнього тексту та можливості дотримуватися принципу функціональності, тобто максимально відтворювати засобами рідної мови художній світ оригіналу, «досягти художнього впливу на читача перекладу, аналогічного впливу першотвору на співвітчизників автора» [7, с. 12].

Найпродуктивніший спосіб виявлення прийомів гармонізації взаємодії письменника та перекладача полягає у вивченні багатого досвіду перекладачів-практиків, зокрема Володимира Митрофанова, корифея українського художнього перекладу ХХ століття, лауреата премії імені Максима Рильського, автора перекладів творів Марка Твена, Томаса Майн Ріда, Стівена Кінга, Рея Д. Бредбері, Гарріет Бічер-Стоу, Ернеста Хемінгуей та інших письменників.

Отже мета статті – виявити та проаналізувати такі інтерпретаторські принципи В. Митрофанова, які забезпечили злагоджену взаємодію його перекладацької манери з самобутнім стилем Е. Хемінгуей і стали передумовою досягнення адекватності та функціональності українських версій творів американського письменника. Об'єктом дослідження стали переклади спадщини саме Е. Хемінгуей з двох причин. По-перше, їх чисельність (романи «Прощай, зброє», «Острови в океані», повісті «Весняні води», «Старий і море», збірки «Три оповідання і десять поезій», «За нашого часу», «Чоловіки без жінок», «Переможець нічого не здобуває», «Сніги Кіліманджаро та інші новели», оповідання 1936 року, оповідання про громадянську війну в Іспанії та оповідання 50-х років) давала широкі можливості для аналізу творчої взаємодії самобутніх поетикальних виразників художнього світу американського письменника та українського інтерпретатора. По-друге, Е. Хемінгуей – творець унікальної стильової манери, яка, безперечно, стала професійним викликом для перекладача, і є неперевершеним матеріалом для наукового вивчення перекладацьких прийомів і рішень.

Першим етапом дослідження було визначення так званої «творчої домінанти» стильової манери письма Е. Хемінгуей. Цей перекладознавчий термін свого часу запровадив М. Рильський, який зазначив, що «завдання перекладача – це доконечна потреба знайти творчу домінанту автора. <...> Річ у тому, що віддати всі сторони оригіналу буквально точно – неможливо. Отже під творчою домінантою ми розуміємо ту рису автора, яка є основною для нього, найхарактернішою, провідною. <...> Для цього іноді доводиться пожертвувати другорядними рисами оригіналу. Перекладу без жертв не буває» [8, с. 136]. Творча домінанта Е. Хемінгуей – це його широко відомий «принцип айсберга». Це характерна для письменника глибока емоційність, яка, втім, прихована у підтексті за сухим тоном оповіді та відстороненим описом зовнішніх подій. Повтори, деталі, лейтмотиви виступають ключем до розшифровки імплікації.

Прихована емоційність становить значну складність перекладу творів письменника, оскільки апелює до особистої здатності перекладача відчувати приховані переживання героїв та передавати їх у повному спектрі.

Перекладацькій манері В. Митрофанова не притаманна сухість викладу. Навпаки, український інтерпретатор тяжіє до колоритної та стилістично забарвленої лексики, до фразеологізмів, і, подекуди, поетичних слів. Проте В. Митрофанову вдається гармонійно синтезувати авторський і власний перекладацький стилі, нерідко протилежні за своєю природою, шляхом дотримання наступних положень.

По-перше, перекладач дозволяє собі відхилення від стилістично нейтральних словникових відповідників на користь колоритно забарвлених контекстуальних лише під час перекладу мовлення героїв. Зокрема, перекладач віддає перевагу колоритній розмовній чи діалектній лексиці над нейтральними словниковими відповідниками, адже персонажі Е. Хемінгуея – це люди пересічні. “*What are you looking at? Max looked at George*” [11, с. 65] – «*А ти чого вимпичився? – глянув Макс на Джорджа*» [10, с. 401]; “*Where did you meet her?*” [15, с. 38] – «*Де ви здибали її?*» [10, с. 483]

Передаючи мовлення персонажа, перекладач добирає контекстуальні відповідники одного типу. Така постійність сприяє формуванню в уяві читачів цілісного образу.

У такий самий спосіб В. Митрофанов застосовує особисту рису свого перекладацького стилю – використання фразеологізмів. Трансформації заміни загальноновживаної та емоційно нейтральної лексики оригіналу на фразеологічний зворот в українській версії здебільшого трапляються під час перекладу реплік героїв, рідше – мови оповідача: “*Bright boy can do everything*», *Max said*” [11, с. 69] – «*Мій молодець на всі руки майстер*», – *сказав Макс*» [10, с. 404]; “*I don't even listen to it*” [11, с. 74]. – «*Вуха б мої вас не чули*» [10, с. 408] (з оповідання «Убивці»). Використання фразеологізмів дозволяє вдало відтворити настрій розмови і зберегти розмовно-побутовий стиль. Оскільки ці зміни завжди відповідають загальному контексту (характеру розмови, статусу героя), то вони не лише не втручаються у стиль письменника, але й роблять образи персонажів ємними і зрозумілими українському читачеві. Таким чином, колоритні фразеологізми гармонійно «імплантуються» в стилістично незабарвлене тло творів Е. Хемінгуея.

Активне вживання фразеологізмів є прикладом взаємодії творчих манер автора і перекладача, в результаті якої у перекладі на рівні форми виявляються національні риси літератури-реципієнта. Теоретично цю проблему розглянув Г. Гачечіладзе, який, зокрема, звернув увагу на те, що збереження національної специфіки оригіналу завжди схвалюється, тоді як привнесення у переклад національних особливостей сприймаючої культури вважається неприйнятним. На думку дослідника, така позиція не узгоджується із загальноновизнаним постулатом про творчу природу праці перекладача: «Втрата національної специфіки дорівнює втраті індивідуальності перекладача. Хіба можливо уявити індивідуальність перекладача без його національних особливостей? Адже він син свого народу і саме для нього і творить свій переклад» [2, с. 146].

Важливим питанням є співвідношення національних особливостей першотвору та творчості перекладача, оскільки перевага будь-якої із сторін призведе до викривлень. Переклад повинен бути «органічним синтезом обох національних начал» [2, с. 146].

Аналізуючи взаємодію авторів першотвору і перекладу, слід звернути увагу на те, що схильність В. Митрофанова до використання стилістично колоритної лексики «підштовхує» його до використання лексичної трансформації конкретизації, замінюючи словникові відповідники широкого значення контекстуальними відповідниками з вузьким значенням. Приміром, контекстуальний відповідник «плентали» для перекладу англійського «*were walking*» є конкретизацією словникового еквівалента «йшли пішки». Використаний для опису поранених колоритний контекстуальний відповідник миттєво збуджує низку асоціацій, які дозволяють яскраво уявити всю картину. «*The wounded were coming into the post, some were carried on the stretchers, some walking and some were brought on the backs of men that came across the field*» [15, с. 171]. – «*На ніч прибували поранені: кого несли на ношах, хто плентав сам, кого тягли на плечах через поле товариші*» [10, с. 603].

Водночас перекладач не спотворює манери письма американського прозаїка, оскільки дотримується другого важливого положення: усі трансформації повинні бути виправдані контекстом і внесені для того, щоб український реципієнт мав повне уявлення про події, середовище та настрої героїв.

Щоправда, в окремих випадках підбір більш конкретних контекстуальних відповідників призводить-таки до втручання у стиль Е. Хемінгуея. В українській інтерпретації нам зустрівся приклад невиправданої поетизації пейзажів, як-от: «*We could look across the plain and see farm houses and the rich green farms with their irrigation ditches and the mountains to the north*» [15, с. 125]. – «*Далі на рівнині було видно селянські хати й розкішні зелені поля, помережані зрошувальними канавами, а ген на півночі здіймалися гори*» [10, с. 564]. Через ужитий перекладачем добір поетичних контекстуальних відповідників («ген», «помережані», «здіймалися») до сухого хемінгуєвського переліку того, що могли побачити герої, додається незначний ліричний струмінь, який дещо змінює загальний настрій пейзажу.

Наступним принципом вдалої взаємодії стилів автора і перекладача є продуктивне використання В. Митрофановим переваг української мови як мови синтетичної під час перекладу оригіналу, написаного аналітичною англійською мовою. Йдеться про величезні можливості, які дає гра суфіксів. Приміром, у «Чистій, ясно освітленій місцині» вираз «*the old man*» – «старий» – перекладено «дідуган» чи «дідок». Суфікси дозволяють передати тон і настрої першотворів. “*He is a swell guy*”, *Nick said*” [14, с. 63]. – «*Він чудовий чолов’яга*», – *сказав Нік*» [10, с. 59] («Триденна буря»). Суфікси підкреслюють розміри об’єктів або вказують на найвищий ступінь вияву ознаки. “*I’ll get a chunk from the back porch*”, *Nick said*” [14, с. 63]. – «*Піду-но принесу з задньої веранди якусь поліняку*» [10, с. 59] («Триденна буря»); “*He never heard it without thinking of his huge hands*” [14, с. 197]. – «*Щоразу, коли він чув його, він мимоволі згадував про свої ручиська*» [10, с. 371] («Непереможений»).

Використання словотвірних суфіксів у перекладах сприяло на момент їхньої появи швидкому засвоєнню творів українськими реципієнтами, а тепер забезпечує успішне функціонування перекладеної спадщини.

Треба зазначити, що вживання суфіксів (як і фразеологізмів) є прикладом вдалого використання українських національних мовних форм для відтворення змісту англійського вихідного тексту.

Таким чином, переклади творів Е. Хемінгуея В. Митрофановим є проявом гармонійної творчої взаємодії авторського та перекладацького стилів викладу. Безперечно, внесені лексичні та граматичні перекладацькі трансформації дещо посилили емоційність творів Е. Хемінгуея, стилістично забарвили текст оригіналу та дещо зменшили «глибину

айсберга». Проте ці зміни є незначними, контекстуально доречними, внесеними спеціально для української читацької аудиторії і, найголовніше, вони полегшують функціонування перекладу в українському мовному просторі.

Проведене дослідження виявило також подальші перспективні напрями: 1) поглиблення аналізу інтерпретаторського доробку В. Митрофанова з метою пошуку інших творчих перекладацьких прийомів задля досягнення успішної співпраці письменника і перекладача на матеріалі творчості Е. Хемінгуея; 2) вивчення перекладацьких прийомів інших інтерпретаторів творчості Е. Хемінгуея українською мовою; 3) вивчення перекладацьких прийомів В. Митрофанова під час відтворення ним художньої манери письма інших письменників.

Література:

1. Гайнічеру О.І. Поезія і мистецтво перекладу. Київ: Дніпро, 1990. 210 с.
2. Гачечиладзе Г.Р. Художественный перевод и литературные взаимосвязи. Москва: Советский писатель, 1972. 268 с.
3. Ковганюк С.П. Практика перекладу. (З досвіду перекладача). Київ: Дніпро, 1968. 276 с.
4. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. Київ: Вища школа. Видавництво при КДУ, 1982. 135 с.
5. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода: учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков. Москва: АСТ: Восток-Запад; Владимир: ВКТ, 2008. 448 с.
6. Кундзіч О.Л. Творчі проблеми перекладу. Київ: Дніпро, 1973. 264 с.
7. Левый И. Искусство перевода. Москва: Прогресс, 1974. 396 с.
8. Рильський М.Т. Мистецтво перекладу: Статті. Виступи. Нотатки. Київ: Радянський письменник, 1975. 344 с.
9. Чуковский К.И. Высокое искусство. Москва: Советский писатель, 1988. 348 с.
10. Хемінгуей Е. Твори: у 4 т. Київ: Дніпро, 1979. Т. 1. 403 с.
11. Hemingway E. Selected Stories. Moscow: Progress Publishers, 1971. 398 p.
12. Hemingway E. The Fifth Column and the First Forty-nine Stories. London: J. Cape, 1972. 332 p.
13. Hemingway E. The Nick Adams Stories. New York: Bantan Books, 1972. 245 p.
14. Hemingway E. The Snows of Kilimanjaro and Other Stories. New York: Penguin Modern Classics, 1970. 160 p.
15. Hemingway E. A Farewell to Arms. Moscow: Progress, 1976. 319 p.

Анотація

Н. РОМАНЕНКО. ВЗАЄМОДІЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СТИЛІВ АВТОРА ТА ПЕРЕКЛАДАЧА У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Е. ХЕМІНГУЕЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В. МИТРОФАНОВА)

У статті розглянуто проблему взаємодії художньо-естетичних систем автора першотворів та перекладача художніх творів на прикладі літературного доробку Е. Хемінгуея в інтерпретації В. Митрофанова. Виявлено перекладацькі принципи, що гармонізують взаємодію самотвірних стилів письменника і перекладача. З'ясовано рівень втручання і викривлення манери письма автора під час застосування перекладацьких трансформацій та доцільність національної адаптації оригіналів.

Ключові слова: художній переклад, взаємодія, стиль, контекстуальний відповідник, перекладацька трансформація, фразеологізми.

Аннотация

Н. РОМАНЕНКО. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ СТИЛЕЙ АВТОРА И ПЕРЕВОДЧИКА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Э. ХЕМИНГВЕЯ В УКРАИНСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ В. МИТРОФАНОВА)

В статье рассмотрена проблема взаимодействия художественно-эстетических систем автора оригинала и переводчика художественных произведений на примере литературного наследия Э. Хемингуэя в интерпретации В. Митрофанова. Выявлены переводческие принципы, которые гармонизируют взаимодействие самобытных стилей писателя и переводчика. Выяснена степень вмешательства и искривления авторской манеры письма при использовании переводческих трансформаций, а также целесообразность национальной адаптации оригиналов.

Ключевые слова: художественный перевод, взаимодействие, стиль, контекстуальное соответствие, переводческая трансформация, фразеологизмы.

Summary

N. ROMANENKO. AUTHOR'S AND TRANSLATOR'S INDIVIDUAL STYLES COOPERATION IN THE FICTION TRASLATION (AS EXAMPLIFIED IN E. HEMINGWAY'S LITERARY WORKS INTERPRETED INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE BY V. MYTROPHANOV)

The article studies the writer's and the translator's artistic-aesthetic systems cooperation as exemplified in E. Hemingway's literary works interpreted by V. Mytrophanov. The author discovers those translation principles which harmonize author's and translator's unique styles. The scholar considers the degree of interference into the author's writing manner, analyses the distortion of the writer's style due to the use of translation transformations and reflects on the necessity of the national adaptations of the original texts.

Key words: literary translation, cooperation, style, contextual equivalent, translation transformation, idiom.